

Wojciech BILIŃSKI*

UZNIANIE MIĘDZYNARODOWE POLSKI A USTANOWIENIE PRZEZ NIĄ STOSUNKÓW DYPLMATYCZNYCH W 1919 R.

(Streszczenie)

Odrodzona w 1918 r. Polska była w konflikcie politycznym i zbrojnym ze wszystkimi sąsiadami. Jej granice nie były zatwierdzone przez zwycięską ententę. Skierowane z Warszawy w listopadzie 1919 r. prośby o uznanie międzynarodowe i nawiązanie stosunków dyplomatycznych pozostały bez odpowiedzi. Dopiero współdziałanie Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu kierowanego przez Romana Dmowskiego z krajowym ośrodkiem władzy zdominowanym przez Józefa Piłsudskiego pozwoliły na spełnienie tych postulatów. Delegacja polska 15 stycznia 1919 r. została zaproszona do udziału w konferencji pokojowej w Paryżu. Oznaczało to uznanie Polski *de facto*. Uznanie *de iure* rządu Ignacego Jana Paderewskiego, a tym samym Państwa Polskiego przez główne mocarstwa sprzymierzone potwierdził tzw. mały traktat wersalski w czerwcu 1919 r. Usankcjonowało to ustanawianie stosunków dyplomatycznych przez władze w Warszawie. Dotychczasowe studia nad okolicznościami tych wydarzeń nie wyczerpały katalogu zagadnień badawczych. Niezbędne stało się ustalenie rzeczywistej kolejności formalnego uznania niepodległości Polski, które dało wówczas prawną podstawę do ustanowienia przez nią stosunków dyplomatycznych *de iure*. Artykuł jest pierwszą systematyzacją tej problematyki w oparciu o nowe założenia metodologiczne. Autor dowodzi, że za datę uznania Polski należy przyjąć dzień decyzji rządu innego państwa, nie zaś moment jej przekazania. Ustanowienie stosunków dyplomatycznych było faktem odrębnym i następowało, z wyjątkiem przypadku Holandii, w efekcie złożenia listów uwierzytelniających przez posła lub wprowadzających przez *chargé d'affaires* w państwie przyjmującym.

Słowa kluczowe: dyplomacja; niepodległość Polski; stosunki polityczne

* Dr, Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie; e-mail: adalbertobilinski@gmail.com

1. Wstęp

Zbliżające się *anniversarium* odrodzenia Polski skłania do ponownego podjęcia tematu jej uznania przez społeczność międzynarodową po zakończeniu Wielkiej Wojny oraz ustanowienia przez nią stosunków dyplomatycznych. Gdy przed 100 laty 11 listopada 1918 r. niepodległość stała się faktem, granice młodego państwa nie były jeszcze ustalone¹. Sprzymierzeni zwlekali z podjęciem ostatecznej decyzji, czy reprezentantem Polski na przyszłą konferencję pokojową ma być uznawany przez główne mocarstwa ententy Komitet Narodowy Polski w Paryżu (KNP), czy nieposiadający ich akceptacji tymczasowy rząd Jędrzeja Moraczewskiego w Warszawie. Dopiero uznanie Polski *de iure* w 1919 r. dało formalno-prawne podstawy do nawiązywania i ustanowienia oficjalnych stosunków dyplomatycznych przez rząd Ignacego Jana Paderewskiego z ententą i państwami neutralnymi, a następnie ich rozwój w skali świata do wybuchu II wojny światowej.

Wydarzenia te były przedmiotem zainteresowania naukowców już w okresie międzywojennym. Po 1945 r. historycy emigracyjni kontynuowali studia. W Polsce Ludowej, do 1956 r., były ograniczone możliwości oficjalnego ogłaszania wyników rzetelnych kwerend. Odwilż październikowa wpłynęła na pojawienie się pierwszych dostępnych publicznie opracowań i edycji źródeł, których liczba zwiększała się toutes proportions gardées w dalszych latach. Od 1980 r., a szczególnie po odzyskaniu suwerenności, nastąpił zdecydowany wzrost liczby publikacji naukowych i popularnych. Dotychczasowe studia nad fenomenem ponownego zaistnienia Polski na mapie świata po I wojnie światowej nie wyczerpują katalogu zagadnień badawczych. Jednym z tematów wymagających nowych ustaleń jest kolejność zarówno dat formalnego uznania Polski, jak też ustanowienia przez nią oficjalnych stosunków dyplomatycznych w 1919 r.

Artykuł ten jest pierwszą w naszej historiografii próbą podjęcia tego tematu. Z uwagi na ograniczoną objętość tekstu przywoływana literatura przedmiotu

¹ Proces ich kształtowania zakończyła decyzja Konferencji Ambasadorów o uznaniu granic wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, podjęta 15.03.1923 r. w Paryżu, tekst, druk **J. Błociński**, *La restauration de la Pologne et la diplomatie européenne*, A. Pedone, Éditeur, Paris 1927, s. 230, 231; zob. też np.: **P. Łossowski** (red.), *Historia dyplomacji polskiej 1918–1939*, t. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 213–218 (HDP 4); **J. Pajewski**, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, PAN, Kraków 1995, s. 138; **H. Batowski**, *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomacji*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2001, s. 60, 61; **P. Łossowski**, *Geneza niepodległości. Dyplomacja Drugiej Rzeczypospolitej*, w: **G. Labuda, W. Michowicz** (red.), *Historia dyplomacji polskiej X–XX w.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2002, s. 474 (HDP).

została ograniczona do niezbędnego minimum. Natomiast aparat źródłowy jest efektem pogłębionej kwerendy w Archiwum Akt Nowych w Warszawie i zbiorach zagranicznych. Prezentowany tekst stanowi rozwinięcie tez i ustaleń zawartych we wcześniejszej publikacji autora². Głównym celem jest uporządkowanie stanu wiedzy na temat okoliczności i kolejności uznania *de iure* Polski i przedstawienie nowej koncepcji metodologicznej, wyjaśniającej skomplikowany proces ustanowienia przez nią stosunków dyplomatycznych w 1919 r. Pozwoli to na ukazanie rzeczywistej, dotąd nie w pełni nakreślonej ich mapy. Ważne, podobnie jak w przypadku uznania państwa, jest przyjęcie nowych prawno-historycznych kryteriów badawczych odróżniających nawiązywanie relacji dyplomatycznych *de facto* od ustanowienia stosunków tych *de iure*³. Istotne będzie również uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jakie fakty formalno-prawne zostały przyjęte przez ówczesne MSZ w Warszawie za datę uznania Polski i rozpoczęcia oficjalnych stosunków dyplomatycznych. Podstawowym celem w tej części rozważań jest udowodnienie, że zastosowanie właściwej metodologii pozwala na określenie formy i szczegółowe (dzień, miesiąc, rok) datowanie faktu ustanowienia przez Polskę stosunków dyplomatycznych *de iure*.

Po przejściu władzy, 16 listopada 1918 r. Józef Piłsudski notyfikował przywódcom: „wszystkich państw wojujących i neutralnych” odrodzenie Polski i zaapelował o jej międzynarodowe uznanie⁴. Dzień później Tytus Filipowicz, który jako kierujący wówczas Ministerstwem Spraw Zewnętrznych w Warsza-

² **W. Biliński**, *Ustanowienie stosunków dyplomatycznych przez Polskę w latach 1918–1939*, Sprawy Międzynarodowe 2017/2, s. 112–130.

³ Termin ten jest stosowany przez autora, zgodnie z zapisem w art. 2 konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r.: „Ustanowienie stosunków dyplomatycznych pomiędzy państwami oraz wysyłanie stałych misji dyplomatycznych następuje za wzajemną zgodą” (Dz.U. z 1965 r., nr 37, poz. 232).

⁴ Dotychczas tekst depechy znany był głównie z publikacji w rządowym „Monitorze Polskim”, 18.11.1918 r., nr 206, s. 1 (MP); druk, **S. Dębski** (red.), **P. Długolecki** (współpr.), *Polskie dokumenty dyplomatyczne, 1918 listopad–grudzień* PISM, Warszawa 2008, dok. nr 19, s. 34, 35 (PDD). Nie było dowodu, że dotarła ona do odbiorców. Tymczasem jeden z egzemplarzy znajduje się w Bukareszcie, Archive Ministeriului Afacerilor Externe, Fond 71/1914, E. 2, partea I, vol., 190, f. 20 (AMAE-Rum). 18.11 do francuskiego MSZ dotarła z Agencji Wolffa w Berlinie depecha w jęz. niemieckim, informująca o notyfikacji Piłsudskiego, Archive Ministère des Affaires Etrangères, Paryż, Pologne 67, k. 35 (AMAE-Fr). Wiadomo również, że już 16.11.1918 r. nota Piłsudskiego adresowana do szacha Persji przekazana została konsulowi generalnemu Persji w Warszawie z prośbą o ekspedycję do ambasady Persji w Wiedniu i nie dotarła wówczas do Teheranu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ambasada RP w Paryżu, 113, k. 3 (AAN, Paryż). Ponownie telegramu Piłsudskiego nastąpiło 30.04.1919 r. za pośrednictwem KNP i poselstwa Persji w Paryżu, *ibidem*, k. 4.

wie kontrasygnował wcześniejszą depezę Piłsudskiego, wystosował do szefów MSZ Wielkiej Brytanii, Francji, Portugalii, Włoch, Stanów Zjednoczonych i Japonii telegram z propozycją wymiany przedstawicieli dyplomatycznych⁵. Przyszły Naczelnik Państwa zabiegał więc o uznanie państwa, zaś MSZ dążyło do utworzenia jego reprezentacji zewnętrznej. Już na tym etapie nastąpiło rozdzielenie kwestii uznania podmiotowości prawnej Polski od ustanowienia przez nią relacji dyplomatycznych. W konsekwencji miało to wpływ na kolejność zdarzeń w 1919 r. Jeszcze w 1917 r. KNP został uznany *comme nation* przez 4 główne mocarstwa ententy⁶. Uznanie Polski *de facto* nastąpiło 15 stycznia 1919 r. w efekcie zaproszenia jej delegacji do udziału w konferencji pokojowej w Paryżu⁷. Otworzyło to drogę do indywidualnego uznania *de iure* Polski przez

⁵ Depesza zawierała parafrazę telegramu Piłsudskiego, publikacja urzędowa, MP, nr 207 z 19.11.1918 r., s. 1; druk PDD 1918..., dok. nr. 19, s. 35. Oryginały znajdują się w AMAE-Fr, Pologne 67, k. 37 i w The National Archives, Foreign Office (Londyn) 371–3277, [niepaginowane] (TNA, FO). Okazuje się, że mimo wąskiego kręgu adresatów nota Filipowicza została przesłana także do MSZ Rumunii, AMAE-Rum., Fond 71/1914, E. 2, partie I, vol. 190, f. 21 r–v.

⁶ Francję, 20.11.; Wielką Brytanię 15.10.; Włochy 30.10. i Stany Zjednoczone 10.11., zob. **J. Makowski**, *Umowy międzynarodowe Polski 1919–1934*, Drukarnia Wł. Łazarskiego, Warszawa 1935, s. 323. Brazylia uczyniła to 17.08.1918 r., zob. 10.08.1917 r., nota posła Francji w Rio de Janeiro Paula Claudel’a do ministra spraw zagranicznych Brazylii Nilo Peçanha oraz jego odpowiedź, **S. Filasiewicz**, *La question Polonaise pendant la guerre mondiale, Recueil des Actes diplomatiques. Traités et Documents concernant la Pologne*, t. 2, Section d’Études et de Publications Politiques du Comité National Polonais, Paris 1920, nr 240, s. 509, 510; nr 242, s. 513, 514. Peçanha powołał się na deklarację premierów Francji, Wielkiej Brytanii i Włoch, złożoną 3.06.1918 r. w Wersalu: „La création d’un État polonais uni et indépendant, avec libre accès à la mer, constitue une des conditions d’une paix solide et juste et d’un régime de droit en Europe”, *ibidem*, nr 222, s. 465. Francja uznawała KNP za *gouvernement de fait*, 11.10.1918 r., depesza ministra spraw zagranicznych Stephena Pichona do ambasadora Francji w Szwajcarii Paula Dutasty, *Documents diplomatiques français. Armistices et Paix 1918–1920*, t. 1, (27 septembre 1918 – 17 janvier 1919), Ministère des Affaires Étrangères et du Développement International, Commission des Archives Diplomatiques, P.I.E. Peter Lang, Bruxelles 2014, nr 34, s. 46, 47.

⁷ Nota francuskiego dyplomaty Aleksandra Ribota do delegata KNP przy rządzie Francji Erazma Piltza, **J. Makowski**, *Umowy...*, s. 324; druk **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 144, 145. Błociszewski omówił ówczesne stanowiska prawników międzynarodowych w tej kwestii. Podkreślił, że właściwie za datę uznania Polski *tacite ou implicite* należy przyjąć dzień 18.01.1919 r., czyli pierwszej oficjalnej sesji plenarnej konferencji pokojowej w Paryżu, w której uczestniczyli delegaci Polski. Do tej tezy odniósł się **D. Górecki**, *Powstanie władz naczelnych w odradzającej się Polsce (1914–1919)*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Iuridica 13, Łódź 1983, s. 188. Powołując się na klasyczną pracę **L. Ehrlicha**, *Prawo narodów*, K.S. Jakubowski, Lwów 1927, dowodził, że należy również rozważyć datę uchwały delegatów ententy dopuszczającej Polskę do udziału w obradach, czyli dzień 12.01.1919 r.,

państwa sprzymierzone i neutralne. Traktat wersalski (tzw. „mały”), zawarty z Polską 28 czerwca 1919 r., potwierdził niepodległość Polski i formalnie przyznał jej prawo do wymiany przedstawicieli dyplomatycznych⁸. Dodatkowo: „Przez fakt należenia do Ligi Narodów Polska uznała *implicite* wszystkich jej członków i jest przez nich uznana”⁹. Finałnym efektem tego procesu było formalne zaistnienie Państwa Polskiego na forum międzynarodowym.

2. Uznanie *de iure* Polski i rządu Ignacego Jana Paderewskiego w 1919 r.

Dyplomacja polska już w 1922 r. postanowiła sporządzić kalendarium uznania niepodległości Polski w 1919 r. Poseł RP we Francji Maurycy Zamoyski zwrócił się w celu uzyskania potrzebnych informacji do Wydziału Traktatowego MSZ w Warszawie¹⁰. W odpowiedzi naczelnik Julian Makowski przesłał listę chronologiczną wraz z załącznikami w postaci not dyplomatycznych¹¹. Sekwencja dat uznawania Polski w 1919 r. przyjęta przez MSZ

D. Górecki, *Powstawanie...*, s. 187 (**J. Makowski** uważa, że za datę należy uznać jednak 15.01.1919 r., *Zobowiązania międzynarodowe Polski 1919–1929*, Nakład Wł. Łazarskiego, Warszawa 1929, s. 301). W konsekwencji późniejsze: „poszczególne uznania z 1919 r. należałoby już uważać jako tylko stwierdzenie uznania, które już poprzednio nastąpiło”, **D. Górecki**, *Powstawanie...* przytacza tu zdanie **S. Kutrzeby**, *Polskie prawo polityczne według traktatów*, cz. 1, *Traktaty. Suwerenność. Terytorjum. Ludność. Ograniczenia (Mniejszości, wolności handlowe)*, skł. gł., Gebethner i Wolff, Kraków 1923. Nie podejmując polemiki, warto w tym miejscu zwrócić uwagę na praktyczną interpretację tego zagadnienia przez ministra spraw zagranicznych Holandii Jonkheera van Karnebeeka. 3.07.1919 r., przedstawiając królowej Wilhelminie prośby Ignacego Paderewskiego o uznanie rządu i niepodległości Polski oraz nawiązanie stosunków dyplomatycznych argumentował, że Polska w lutym 1919 r. nie była jeszcze uznana przez większość mocarstw. Ponieważ dopiero obecnie jest zaakceptowana jako państwo niepodległe i podpisała traktat w Wersalu, może on teraz rekomendować decyzję pozytywną, National Archives of The Netherlands, Riksarkivet, [niepaginowane] (NA-Ned).

⁸ „Traktat między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polską podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r.” (Dz.U. z 1934 r., nr 110, poz. 728, art. 13). Tym samym prośby zawarte w depeszach Piłsudskiego i Filipowicza z listopada 1918 r. zostały ostatecznie spełnione.

⁹ **J. Makowski**, *Umowy...*, s. 324.

¹⁰ 2.02.1922 r., Paryż: „Proszę podać telegraficznie daty uznania Polski przez Mocarstwa i inne państwa. Proszę teksty not kurjerem”, AAN, Paryż, 100, k. 163.

¹¹ 3.03.1922 r., Warszawa, *ibidem*, k. 164. Na oryginale depeszy ręką Zamoyskiego: „całość damy p. Błociszewskiemu, 9/III22”. Józef Błociszewski (1867–1927), prof. prawa w L'École Libre des Sciences Politiques i członek L'Institut de Droit International w Paryżu. Pierwszy taki wykaz powstał już kilka lat wcześniej, 4.07.1919 r., Paryż, Komitet Narodowy Polski

w 1922 r. (zob. tabela 1) jest do chwili obecnej uznawana przez zdecydowaną większość badaczy za obowiązującą. Kalendaria, syntezy oraz informatory powtarzają przyjętą wówczas kolejność i daty. W konsekwencji publikowane monografie i artykuły, z nielicznymi wyjątkami, od blisko 100 lat zawierają te same dane. Dotychczasowe ustalenia wynikały z przyjętego założenia, w którym za datę uznania *de iure* Polski zasadniczo przyjęto dzień wystawienia noty dyplomatycznej lub wysłania depeszy przez inne państwo. Zarówno z prawnego punktu widzenia, jak również historycznego oglądu dziejów nie jest to właściwe. Decyzja o uznaniu Polski zapadała bowiem wcześniej niż jej zakomunikowanie. Przykładem współczesnym są akty uznania przez Polskę niepodległości państw byłego ZSRR, które antycypowały oficjalne powiadomienia. Dopiero następnym etapem było nawiązywanie i ustanowienie stosunków dyplomatycznych. W interesującym nas okresie właściwym przykładem było uznanie Polski przez Paragwaj. Dekret prezydenta Paragwaju został ogłoszony 1 września 1919 r., natomiast nota zawiadamiająca była datowana 9 października. Ówczesne MSZ RP przyjęło tę ostatnią. W kilka lat później została ona właściwie zweryfikowana. Wyjątek ten nie spowodował zmian w interpretacji pozostałych przypadków. Autor podjął się ponownego przeanalizowania ówczesnych ustaleń i prześledzenia ich recepcji w kalendarzach i syntezach historii polskiej dyplomacji. Wymagało to dotarcia do dokumentacji wytworzonej przez ówczesne rządy wielu państw, a metodologicznie do odnalezienia daty decyzji oraz interpretacji treści not powiadamiających. Tabela ukazuje, w układzie poziomym, 8 chronologicznie ułożonych przykładów dat uznania Polski w 1919 r., prezentowanych w latach 1922–2010 oraz konkluzje autora udokumentowane źródłowo. W tej rubryce podane są również daty ustanowienia stosunków dyplomatycznych przez Polskę, ustalone przez autora (zob. tabela 2). W układzie pionowym tabeli zestawienie dotyczy 25 państw, ułożonych w kolejności dla roku 1919, oraz Chin (1920 r.) i Islandii (1922 r.).

przesłał do Poselstwa Polskiego w Rzymie: „listę chronologiczną państw, które uznały Polskę z 15/VI”, AAN, KNP, 107, k. 5. Autor nie odnalazł tego dokumentu.

TABELA 1: *Kalendarium uznania de iure niepodległości Polski i rządu Ignacego Paderewskiego w latach 1919, 1920, 1922**

Lp. (kolejność uznania)	Państwo	I ^a	II ^b	III ^c	IV ^d	V ^e	VI ^f	VII ^g	VIII ^h	Uznanie/ Ustanowienie ⁱ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Stany Zjednoczone	30.01. 1919	30.01. 1919	30.01. 1919	30.01. 1919	30.01. 1919	26.01. 1919	30.01. 1919	30.01. 1919	22.01.1919**k 02.05.1919
2	Grecja	13.03. 1919	13.03. 1919	13.03. 1919	13.03. 1919	13.03. 1919	13.03. 1919	13.03. 1919	13.03. 1919	31.01.1919^l 15.07.1920
3	Francja	24.02. 1919	23.02. 1919	24.02. 1919	24.02. 1919	15.01. 1919	24.02. 1919	24.02. 1919	24.02. 1919	23.02.1919**i 02.04.1919
3	Wielka Brytania	25.02. 1919	25.02. 1919	25.02. 1919	25.02. 1919	25.02. 1919	25.02. 1919	25.02. 1919	25.02. 1919	23.02.1919**m 15.07.1919
3	Włochy	27.02. 1919	27.02. 1919	27.02. 1919	27.02. 1919	27.02. 1919	27.02. 1919	27.02. 1919	27.02. 1919	23.02.1919**n 03.08.1919
6	Stolica Apostolska	30.03. 1919	30.03. 1919	30.03. 1919	30.03. 1919	30.03. 1919	xxxxx	30.03. 1919	30.03. 1919	03.03.1919^o 19.07.1919
7	Rumunia	21.06. 1919	17.03. 1919	21.06. 1919	21.06. 1919	21.06. 1919	17.03. 1919	21.06. 1919	xxxxx	04.03.1919^p 22.06.1919
8	Belgia	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03. 1919	06.03.1919^q 28.07.1919
8	Japonia	22.03. 1919	22.03. 1919	22.03. 1919	22.03. 1919	22.03. 1919	22.03. 1919	23.03. 1919	xxxxx	06.03.1919**r 12.08.1920

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
19	Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców (SHS)	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	czerwiec? 1919^z 14.09.1919
19	Argentyna	xxxxx	07.07. 1919	07.07. 1919	28.08. 1919	07.07. 1919	xxxxx	07.07. 1919	xxxxx	04.07.1919**^{aa} 19.07.1922
20	Holandia	xxxxx	25.07. 1919	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	04.07.1919**^{bb} 25.07.1919
21	Chile	28.08. 1919	28.08. 1919	28.08. 1919	28.08. 1919	28.08. 1919	xxxxx	28.08. 1919	xxxxx	09.08.1919^y 07.12.1920
22	Persja	29.08. 1919	29.08. 1919	29.08. 1919	29.08. 1919	29.08. 1919	xxxxx	26.08. 1919	29.08. 1919	29.08.1919^δ 22.10.1930
23	Paragwaj	09.10. 1919	01.09. 1919	01.09. 1919	01.09. 1919	01.09. 1919	xxxxx	01.09. 1919	xxxxx	01.09.1919**^{cc} 11.08.1920
24	Urugwaj	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	październik? 1919^ε 22.07.1920
25	Austria	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	1919?^η po 6.09.1921

Tabela 1 cd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
26	Chiny	xxxxxx	xxxxxx	27.03. 1920	27.03. 1920	27.03. 1920	xxxxxx	xxxxxx	27.03. 1920	24.03.1920 ⁰ 10.07.1931
27	Islandia	28.01. 1922	28.01. 1922	28.01. 1922	28.01. 1922	28.01. 1922	xxxxxx	xxxxxx	28.01. 1922	28.01.1922 ¹ ?

* Wydział Prasowy Departamentu Polityczno-Ekonomicznego MSZ w Warszawie już 17.01., w dzień po utworzeniu rządu, poinformował telefonicznie wszystkie polskie placówki dyplomatyczne i prasowe za granicą, AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 7632E, k. 57 (AAN, MSZ). W kolejnych dniach rozpoczęto powiadamianie innych rządów z prośbą o oficjalne uznanie rządu i Państwa Polskiego. 21.01. Paderewski uznał KNP i powierzył mu misję zewnętrznej reprezentacji podczas konferencji pokojowej w Paryżu w koordynacji z Warszawą, AAN, Komitet Narodowy Polski, 1845, k. 1, 2 (AAN, KNP).

** daty szczegółowe uznane przez autora za ostatecznie potwierdzone źródłowo.

^a Ustalenia MSZ, Warszawa, 6.03.1922 r., telegram do Paryża z listą chronologiczną państw, które uznały Polskę, AAN, KNP, 1845, k. 165.
^b **J. Błociszewski**, *La restauration de la Pologne et la diplomatie européenne*, A. Pedone, Éditeur, Paris 1927, s. 142, 148, 149, 220–231, 234. Praca, a szczególnie rozdział 4, *La Reconnaissance de l'Etat Polonais et de ses Frontières (1918–1923)*, s. 135–220, zostały wcześniej opublikowane w *Revue générale de droit international public*, A. Pedone, Libraire-Éditeur, Paris 1921, 1924.

^c **J. Makowski**, *Zobowiązania międzynarodowe Polski 1919–1929*, Nakład Wł. Łazarskiego, Warszawa 1929, s. 301, 302; **idem**, *Umowy międzynarodowe Polski 1919–1934*, Drukarnia Wł. Łazarskiego, Warszawa 1935, s. 323, 324. W okresie międzywojennym jeszcze co najmniej trzykrotnie publikowano daty nawiązania stosunków dyplomatycznych przez Polskę. **J. Grzymała Grabowiecki** podał identyczne daty dla 8 państw zaprezentowanych przez Błociszewskiego, *Tablica synchronistyczna rozwoju Polski współczesnej 1918–1933*, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Warszawa 1933. Podobnie **S. Hubert** (za J. Błociszewskim i J. Makowskim), *Rozbiory i odrodzenie Rzeczypospolitej. Zagadnienie prawa międzynarodowego*, Lwów 1937, s. 235, 236 i **M. Wieliczko** (red.), *Kalendarz niepodległości. Kronika 3.900 wydarzeń w okresie 1914–1939 w układzie chronologicznym na każdy dzień kalendarza*, Polskie Towarzystwo Opieki nad Sierotami po Poległych Wojskowych i Dziećmi Inwalidów, Zakłady Wydawnicze M. Arct, Warszawa 1939 odnotowuje 7 państw (nawet niż Makowski, Stolica Apostolska – 31 stycznia i Rumunia – 11 marca), tu brak daty uznania przez Francję.
^d *Chronologia stosunków międzynarodowych Polski 1918–1921*, **J. Jurkiewicz** (oprac.), PISM, Warszawa 1955 (na prawach rękopisu); *Chronologia stosunków międzynarodowych Polski 1922–1923*, **M. Safianowska** (oprac.), PISM, Warszawa 1956 (na prawach rękopisu).

- ^e **E.J. Palyga**, *Warszawski korpus dyplomatyczny w okresie międzywojennym*, w: **M. Drozdowski** (red.), *Warszawa II Rzeczypospolitej 1918–1939*, z. 5, PWN, Warszawa 1973, s. 289, 290.
- ^f **D. Górecki**, *Powstawanie władz naczelnych w odradzającej się Polsce (1914–1919)*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Iuridica 13, Łódź 1983, s. 187.
- ^g HDP 4, s. 11. Identycznie HDP, s. 466, 467, tu brak Danii, Norwegii, Paragwaju i Stolicy Apostolskiej, natomiast Chile – 23 sierpnia.
- ^h **K. Szczepanik**, **A. Herman-Lukasik**, **B. Janicka** (red.), *Informator. Stosunki dyplomatyczne Polski*, t. 1, *Europa 1918–2006*; t. 2, *Ameryka Północna i Południowa 1918–2007*; t. 3, *Azja, Zakauczie, Australia i Oceania 1918–2009*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Archiwum MSZ, Warszawa 2007–2010 (*Informator*) (hasła dla poszczególnych państw).
- ⁱ Ustalenia autora.
- ^j Wyjaśnienie dat ustanowienia stosunków dyplomatycznych *de iure*, zob. podrozdział 3. *Ustanowienie stosunków dyplomatycznych de iure przez Polskę w 1919 r.* w tej pracy.
- ^k 17.01. Paderewski (podpis sekretarza stanu w MSZ Władysława Wróblewskiego) notyfikował prezydentowi USA Woodrowowi Wilsonowi utworzenie rządu, AAN, KNP, 113, k. 2 i 18.01., telegram do sekretarza stanu Roberta Lansinga, *ibidem*, k. 3. 18.02.1919 r., Paryż, nota Lansinga do prezesa Komitetu Romana Dmowskiego z informacją o depeszy z **22 stycznia** Wilsona do Paderewskiego z uznaniem Polski, AAN, KNP, 39, k. 17, 18; **J.V. Fuller** (ed.), **T. Dennett** (ed. gen.), *Papers relating to the foreign relations of the United States 1919*, vol. 2, United States Department of State, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1934, s. 741. Datę tę podał **B.W. Winid**, *W cieniu Kapitulu. Dyplomacja polska wobec Stanów Zjednoczonych Ameryki 1919–1939*, Wydawnictwo PoMOST, Warszawa 1991, s. 25.
- ^l 28.01. Paderewski notyfikował utworzenie rządu premierowi Grecji Eleftheriosowi Venizelosowi, Diplomatic Historical Archives of the Hellenic Ministry of Foreign Affairs, Central Service 1919/A/5/VI (23), [niepaginowane] (AHD-Ateny).
Z datą **31 stycznia** (wysłana 2.02.) minister spraw zagranicznych Grecji Nicolaos Politis przesłał z Paryża do Paderewskiego depeszę z uznaniem Polski, *ibidem*, [niepaginowane]. Dokument z decyzją rządu Grecji nieodnaleziony.
- ^l 18. i 19.01. Paderewski notyfikował władzom francuskim utworzenie rządu, depesze do ministra spraw zagranicznych Stephena Pichona, AAN, KNP, 255, k. 29 oraz premiera Georgesa Clemenceau, *ibidem*, k. 32. Francja **23 lutego** uznała Polskę, polecenie francuskiego MSZ do komisarza i przewodniczącego Misji Międzyzsojuszniczej w Polsce Josepha Noulensa, przekazania Paderewskiemu noty o uznaniu Polski, AAN, KNP, 2042, k. 1.
- ^m 19.01. Paderewski notyfikował władzom brytyjskim utworzenie rządu, noty do premiera Wielkiej Brytanii Davida Lloyd George'a i ministra spraw zagranicznych Arthura Balfoura, AAN, MSZ, 255, k. 11, 16; oryginał odszyfrowanej depeszy, AMAE-Fr, Pologne, 68, k. 84. Wielka Brytania **23 lutego** uznała Polskę, korespondencja wewnętrzna brytyjskiego MSZ, TNA, FO, 608, 61–21, k. 377 i wyraziła gotowość do nawiązania stosunków dyplomatycznych, 24.02.1919, depesza *Foreign Office* do przedstawiciela Wielkiej

- Brytanii w Misji Międzysojuszniczej w Polsce Esme Howarda, TNA, FO, 608, 61–21, k. 376; 25.02.1919 r., Warszawa, nota Howarda do Paderewskiego, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 221.
- ⁿ 19.01. Paderewski zawiadomił premiera Włoch Vitore Emanuele Orlando i ministra spraw zagranicznych Sidneya Sonnino o utworzeniu rządu, AAN, KNP, 255, k. 5, 7. **23 lutego**, Paryż, depesza Sonnino do MSZ w Rzymie z informacją o decyzji mocarstw ententy o uznaniu niepodległości Polski, **M. di Simone, N. Eramo, A. Fiore, J. Stoch** (a cura di; oprac.), *Documenti per la storia delle relazioni italo-polacche (1918–1940)*, *Documenti dotyczące historii stosunków polsko-włoskich (1918–1940 r.)*, Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Fonti 26, vol. 1, Ufficio Centrale per i Beni Archivistici, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Ministero per i Beni Culturali e Ambientali, Ufficio Centrale per i Beni Archivistici, Roma 1998, dok. nr 10, s. 120.
- ^o **3 marca**, Rzym, depesza szyfrowana kardynała sekretarza stanu Pietro Gaspariego do wizytatora apostolskiego w Polsce Achillesa Rattiego, z informacją o postanowieniu papieża Benedykta XV osobistej [decyzja *in pectore*?] zakomunikowania uznania niepodległości Polski, **S. Wilk** SDB (ed.), *Acta Nuntiatuae Polonae*, t. 57, *Achilles Ratti (1918–1921)*, vol. 4 (*I. 1919–31.VII.1919*), Institutum Historicum Polonicum Romae, Fundatio Lanckoroński, Romae 1998, dok. nr 556, s. 106. Brak informacji o dacie rozmowy Gaspariego z Benedyktem XV. Korespondencja sekretarza stanu do Rattiego była odpowiedzią na jego wcześniejszą depeszę, z [1 siec] 03., zapytaniem o stanowisko Stolicy Apostolskiej w związku z uznaniem Polski przez Włochy, *ibidem*, dok. nr 550, s. 99.
- ^p 30.03, Warszawa, nota Rattiego do Paderewskiego z informacją o oficjalnym uznaniu Polski, *ibidem*, dok. nr 632, s. 231.
- ^q 4.02. Paderewski zawiadomił premiera Rumunii Iona Brătianu o utworzeniu rządu, AMAE-Rum, Fond 71/1914, E. 2, partiea I, vol. 190, k. 1, 2, 4t–v. 12.02. Zamoyski, zastępujący Dmowskiego w KNP, wystąpił do MSZ Rumunii notę z tą samą informacją, *ibidem*, [niepaginowane]. **4 marca** (według kalendarza julińskiego 17.03.) Mihail Perekhlyde w imieniu rządu Rumunii potwierdził otrzymanie noty Paderewskiego, co można traktować jako uznanie Polski *de iure*, tekst noty rumuńskiej, zob. **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 223. Dokument z datą decyzji rządu Rumunii nieodnaleziony.
- ^r 20.01. Paderewski poprosił notą premiera Belgii Léona Delacroix, AAN, KNP, 113, k. 15 i ministra spraw zagranicznych Paula Hymansa o uznanie, AAN, MSZ, 255, k. 17. **6 marca** Bruksela, nota Hymansa do delegata KNP w Brukseli Aleksandra Riedla z uznaniem Polski, w odpowiedzi na notę Dmowskiego z 12.02 (dokument nieodnaleziony), **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 222. Brak informacji o dacie decyzji rządu Belgii.
- ^r **6 marca** Japonia uznała rząd Paderewskiego (nota z prośbą Paderewskiego nieodnaleziona), zob. **E. Palasz-Rutkowska, A. T. Romer**, *Historia stosunków polsko-japońskich 1904–1945*, Biblioteka Fundacji im. Takashimy, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2009, s. 79, 80. Dopiero 22.03. ambasador Japonii w Paryżu Keishiro Matsui przekazał notę w tej sprawie Dmowskiemu, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 223, 224.
- ^s 28.02. Paderewski zwrócił się do rządu Finlandii o uznanie [dokument nieodnaleziony], 15.03., Helsingfors (Helsinki), depesza ministra spraw zagranicznych Finlandii Carla Enckella do Paderewskiego, AAN, MSZ, 255, k. 16; **8 marca**, Helsingfors, depesza Enckella

- do Paderewskiego do Paryża, obie z informacją o uznaniu niepodległości Polski, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 222. Dokument z datą decyzji rządu Finlandii nieodnaleziony.
- ⁴ 25.01., nota Paderewskiego do władz szwajcarskich w Bernie, z prośbą o uznanie, **A. Fleury**, **G. Imboden** (ed.), **D. Bourgeois** (collab.), *Documentes Diplomatiques Suisses 1848–1945*, vol. 7 (1918–1920), t. 1 (11 novembre 1918 – 28 juin 1919), Commission Nationale pour la Publication de Documents Diplomatiques Suisses, Benteli Verlag, Bern 1979, dok. 137, s. 282. 16.02., nota Paderewskiego do prezydenta Konfederacji Szwajcarskiej Gustava Adora w tej sprawie. Szwajcaria uznała Polskę **8 marca**, depeşe pośła Wielkiej Brytanii w Bernie Horacego Rumbolda do ministra spraw zagranicznych w Londynie Arthura Balfoura, TNA, FO, 608-68-5, k. 422, 423. Dokument z datą decyzji rządu Szwajcarii nieodnaleziony.
- ⁵ 25.01., Dmowski przekazał posłowi Brazylii w Paryżu notę informującą o wzajemnym uznaniu KNP i rządu Paderewskiego i 4.02. otrzymał zwrotne potwierdzenie, AAN, KNP, 18, k. 10. Również 25.01. przesłał przedstawicielowi KNP w Brazylii Kazimierzowi Warchałowskiemu polecenie uzyskania od rządu Brazylii uznania Polski, *ibidem*, k. 13. **15 kwietnia** Warchałowski depeşą z Rio de Janeiro oznajmił jego pozytywną decyzję, *ibidem*, k. 21. Dokument potwierdzający datę decyzji rządu Brazylii nieodnaleziony.
- ⁶ **J. Makowski** podaje, że uznanie przez Niemcy nastąpiło: „21 listopada 1918 r. *de facto* przez akredytowanie w Warszawie hr. H. Kesslera **18 maja de iure**, jako Państwo Sprzymierzone i Stowarzyszone przez to, że notą Delegacji Pokojowej niemieckiej pełnomocnictwa Delegacji Pokojowej Polskiej zostały uznane za dostateczne”, *Zobowiązania...*, s. 301. Nota i dokument potwierdzający datę decyzji rządu Niemiec nieodnalezione.
- ⁷ 5.05., Paryż, nota Paderewskiego do ministra spraw zagranicznych Hiszpanii Manuela González Hontorii z prośbą o uznanie i wyrażeniem woli nawiązania stosunków dyplomatycznych, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 148. 23.05., delegat KNP w Madrycie Aleksander Dzierżuszycki powiadomił centralę w Paryżu, że pozytywną informację od Hontorii uzyskał już **20 maja**, natomiast oficjalną notę otrzymał 22.05., AAN, KNP, 63, k. 32. 30.05., Madryt, nota Hontorii do Paderewskiego z uznaniem, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 226. Dokument potwierdzający datę decyzji rządu w Madrycie i sankcji króla Hiszpanii Alfonsa XIII nieodnaleziony.
- ⁸ 29.01. Paderewski notyfikował *via* Poselstwo Norwegii w Paryżu utworzenie rządu, AAN, MSZ, 720, k. 3. 22.02. Norwegia uznała „półoficjalnie” rząd Paderewskiego, telegram ministra spraw zagranicznych Norwegii Nilsa Clausa Ihlena do Paderewskiego, MP, nr 43 z 22.02.1919 r., s. 2. **21 maja**, dekretem królewskim Polska została uznana, 4.06., nota pośła Norwegii w Paryżu Frederika Wedela do Paderewskiego, AAN, MSZ, 720, k. 2; MP, nr 136 z 21.06.1919, s. 2.
- ⁹ 28.05. w Paryżu Paderewski i minister spraw zagranicznych Czechosłowacji Edward Beneš wymienili kurtuazyjne noty oznajmiające niepodległość i wyrażające wolę ustanowienia przyjacielskich stosunków między oboma państwami, AAN, KNP, 2041, k. 14, 15, druk, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 225, 226. **30 maja** w kolejnych notach obaj delegaci na konferencję paryską dokonali wzajemnego uznania Czechosłowacji i Polski, AAN, KNP, 2041, k. 16, 17.
- ¹⁰ 5.02., Paryż, nota Paderewskiego do ministra spraw zagranicznych Danii Erika Scaveniusa z prośbą o uznanie, AAN, KNP, 48, k. 66; 4.06.; telegram MSZ w Warszawie do KNP w Paryżu o oficjalnym uznaniu Polski w depeşy otrzymanej od rządu duńskiego z **31 maja**, AAN, KNP, 49, k. 95. Nota i dokument z decyzją rządu duńskiego nieodnalezione.

- ^z Nota Paderewskiego z prośbą o uznanie nieodnaleziona. 4.06., nota posła Szwejcy w Paryżu Augusta Gyldenstolpe do Paderewskiego, z informacją o uznaniu Polski w dniu **3 czerwca**, AAN, KNP, 95, k. 78. Zastanawiająca jest wewnętrzna notatka [niedatowana] MSZ w Warszawie z informacją: „2 czerwca r. 1920 Szwecja uznała Polskę *de iure* i od tego czasu datują się stosunki między nami a Szwecją”, AAN, MSZ, 842, k. 95.
- ^z 15.03., Paryż, Dmowski poinformował posła Portugalii w Paryżu Alfonso Costę o utworzeniu rządu Paderewskiego i poprosił o uznanie Polski, AAN, KNP, 71, k. 22, 23, druk **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 147, 148; zob. też korespondencja portugalskiego MSZ, 19.03., Paryż, kopia depeszy poselstwa Portugalii w Paryżu do MSZ w Lizbonie, Biblioteca e Arquivo Historico Diplomático do Ministério dos Negocios Estrangeiros, [Lizbona], [niepaginowane] (BAHDMNE), **19 czerwca**, Lizbona, minister spraw zagranicznych Portugalii Rodolfo Xavier da Silva Júnior polecił swemu posłowi w Paryżu notyfikację uznania Polski, *ibidem*, [niepaginowane]; **19.06.1919 r.**, Lizbona, telegram ministra Silvy do posła Portugalii w Paryżu, *ibidem*, [niepaginowane]. 21.06., nota posła Portugalii w Paryżu do Dmowskiego z uznanem Polski, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 226. Dokument z decyzji rządu Portugalii nieodnaleziony.
- ^z Depesza premiera Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie (RR) Józefa Świeżyńskiego z 3.11.1918 r. do nowo utworzonej w Zagrzebiu Rady Narodowej oznaczająca *de facto* uznanie Państwa Słowenców, Chorwatów i Serbów. Odpowiedź z propozycją: „zacieśnienia braterskich więzów przyjaźni z braterską Polską” dotarła jednakże już po objęciu władzy przez Piłsudskiego, Zagrzeb, Zgromadzenie Ludowe SHS do Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, MP, nr 246 z 12.11.1918 r., s. 3. 1 grudnia 1918 r. Tytus Filipowicz *chargé d'affaires* Polski w Wiedniu w depeszy do premiera pierwszej SHS (Słowenia, Chorwacja, Serbia) Jožefa Pogačnika w Lublanie złożył mu życzenia z okazji powstania państwa „południowo-słowiańskiego”. W odpowiedzi Pogačnik wyraził radość z powodu „zmartwychwstania Polski”, MP, 9.12.1918 r., nr 224, s. 1, 2. **S. Hubert** sądzi, że nota słoweńska jest odpowiedzią na notyfikację Piłsudskiego z 16 listopada 1918 r. i stanowi „uznanie Rzeczypospolitej”. *Rozbiory*, s. 239. Z obecnej perspektywy badawczej należy twierdzenie to uznać za chybione. Pod koniec stycznia [brak daty dziennej] Paderewski poprosił premiera SHS Stojana Proticia i ministra spraw zagranicznych Ante Trumbicia o uznanie, AAN, KNP, 113, k. 12, 13. Autor nie odnalazł dokumentu z odpowiedzią. W tej sytuacji należy założyć, że nota Paderewskiego do posła SHS w Paryżu Milenko R. Vesnicia z prośbą o *agrément* dla posła Polski Erazma Pilza dowodzi o uprzednim uznaniu Polski, 18.06., Paryż, AAN, KNP, 88, k. 81. Można wnioskować, że podobnie jak w przypadku porozumienia z Czechosłowacją dokonano się to w Paryżu przed podpisaniem traktatu wersalskiego w czerwcu 1919 r.
- ^a 16.06. Paderewski notyfikował posłowi Argentyny w Paryżu Máximo Marcelo Torcuato de Alvear utworzenie rządu i zwrócił się o jego uznanie, AAN, KNP, 172, k. 85. **4 lipca** Argentyna uznała niepodległość Polski, Buenos Aires, telegram ministra spraw zagranicznych Argentyny Honorio Pueyrredóna do Paderewskiego, Archivo Histórico de la Cancillería Argentina, Division política, Legajo XV 6 d, Año 1919, Polonia, k. 2 (AHCA).
- ^β 4.02. Paderewski notyfikował [dokument nieodnaleziony] władzom Holandii utworzenie rządu, NA-Ned, [niepaginowane]. Prośbę powtórzył 25.06., AAN, MSZ, 255, k. 2, 3. **4 lipca** królowa Wilhelmina wyraziła zgodę [*manu propria*] na uznanie Polski, NA-Ned [niepaginowane]. (skan dokumentu w posiadaniu autora). 25.07. minister spraw zagranicznych Holandii Jonkheer van Karnebeck za-

- wiadomił Paderewskiego o uznaniu Polski i nawiązaniu z nią stosunków dyplomatycznych, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 227, 228. Zob. też wyżej, przyp. 7.
- ⁷ 11.06., nota Paderewskiego do posła Chile we Francji Maximiliano Ibañeza z prośbą o uznanie, AAN, MSZ, 399, k. 2. 28.08., Paryż, nota Ibañeza do posła Polski we Francji Maurycego Zamoyskiego z informacją o otrzymaniu w dniu **9 sierpnia** telegramu od swojego rządu o uznaniu niepodległości Polski, **J. Błociszewski** *La restauration...*, s. 228. Dokument z datą decyzji rządu Chile nieodnaleziony.
- ⁸ Dokument z prośbą Paderewskiego nieodnaleziony. **29 sierpnia**, nota posła Persji w Paryżu Samad Khana Momtazos Saltaneha do posła Zamoyskiego z informacją o uznaniu, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 228–229. Zob. też wyżej, przyp. 4. Dokument z datą decyzji szacha Persji nieodnaleziony.
- ⁶ 23.06., nota Paderewskiego do posła Paragwaju w Paryżu Cecilio Baeza z prośbą o uznanie Polski, AAN, MSZ, 736, k. 4. **5. I września**, dekret prezydenta Paragwaju José Pedro Montero o uznaniu Polski, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 229. 9.10., nota poselstwa Paragwaju w Paryżu do Zamoyskiego z informacją o uznaniu, *ibidem*.
- ⁵ 23.06., nota Paderewskiego do posła Urugwaju w Paryżu Juana Carlosa Blanco z prośbą o uznanie Polski, AAN, MSZ, 736, k. 4r; 23.10., Paryż, list Ksawerego Franciszka Orłowskiego, nominowanego na posła do państw Ameryki Południowej, do Paderewskiego z informacją o uzyskaniu *agrément* od rządów Chile, Urugwaju i Paragwaju, AAN, Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego, 825, k. 46, 47 (AAN, AIJP). Można zatem wnioskować, że Urugwaj uznał Polskę podobnie jak dwa pozostałe rządy w tym samym czasie. Szczegółowa data do ustalenia.
- ⁷ Pod koniec stycznia 1919 r. do rządu Austrii została wysłana notyfikacja rządu Paderewskiego, notatka odrębna bez daty, sporządzona w MSZ w Warszawie z informacją: „Depesza wysłana listem do Wiednia (tekst był popr. w Sekretar. osob. P. Prez. Ministrów []) i poprawki w Ministerst. uskutecznione na podstawie ustnej informacji referenta”, AAN, KNP, 113, k. 10. Dokument z odpowiednią nieodnaleziony. Można jednak wnioskować, że podobnie jak w przypadku Niemiec, rząd Austrii podjął decyzję pozytywną. Szczegółowa data do ustalenia.
- ⁸ W styczniu 1920 r. Mikołaj Jurystowski, zastępca posła RP w Paryżu, wręczył *chargé d'affaires* Chin w Paryżu Yo Tsao Yeu pismo ministra spraw zagranicznych Stanisława Patka do jego odpowiednika w Pekinie Lou Tseng-Tsiang z prośbą o uznanie Polski, 12.01.1920, Paryż, Zamoyski do MSZ w Warszawie, AAN, Paryż, 103, k. 18. 27.03.1920 r. Yeu, w odpowiedzi na notę Patka z 20.12.1919 r. [dokument nieodnaleziony] poinformował Zamoyskiego o otrzymanej **24 marca** decyzji swojego rządu o uznaniu Polski, *ibidem*, k. 29. Dokument z datą decyzji rządu Chin nieodnaleziony.
- ⁹ **28 stycznia**, Warszawa, poseł Danii w Polsce Wilhelm Eickhoff poinformował notą ministra spraw zagranicznych Konstantego Skirmunta, że Królestwo Islandii postanowiło uznać Polskę, **J. Błociszewski**, *La restauration...*, s. 230. Ta droga dyplomatyczna wynikała z faktu, że Dania reprezentowała Islandię na forum międzynarodowym. Dokument z datą decyzji rządu Islandii nieodnaleziony.

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowane zestawienie dowodzi, że przyjęta w 1922 r. przez MSZ chronologia, uzupełniona następnie przez Błociszewskiego i Makowskiego, została, bez podjęcia głębszych źródłowych badań, przejęta przez historyków publikujących po II wojnie światowej. Efektem tego jest nieuporządkowany w 100-lecie odrodzenia Polski kalendarz międzynarodowego uznania jej niepodległości. Szczegółowa analiza dostępnych źródeł pozwoliła w znacznej mierze na dokonanie korekt w większości dat uznania niepodległości Polski. Nie udało się dotrzeć do niektórych dokumentów, co pozostawia dalsze pole do poszukiwań. Badaniem objętych zostało 27 państw (25 dla 1919 r.) oraz Chiny – 1920 r. i Islandia – 1922 r. Pierwotna lista MSZ z 1922 r. zawierała 22 pozycje. Spośród wszystkich państw w niej wymienionych jedynie w 6 przypadkach, wobec 15 zweryfikowanych przez autora inaczej, data została potwierdzona źródłowo¹². Z uwagi na przyjęte kryteria wymagające ustalenia konkretnych dat decyzji poszczególnych państw o uznaniu rządu Ignacego Paderewskiego, a tym samym niepodległości i suwerenności Polski, autor przyjął, że w 11 przypadkach udało się w pełni osiągnąć zamierzony cel, ustalając niepodważalną datę. W pozostałych 16 możliwe będą dalsze korekty po odnalezieniu podstawowego dokumentu, jakim była decyzja rządu. Warto dodać, że w dotychczasowej literaturze nie odnotowano w ogóle Austrii, Królestwa SHS i Urugwaju, zaś Holandię wymienił jedynie Błociszewski.

Osobnym zagadnieniem pozostaje kwestia uznania Polski *de facto* oraz stosunków politycznych z państwami pokonanymi w I wojnie światowej¹³ i nowo powstałymi¹⁴. Z uwagi na ograniczoną objętość tekstu oraz inny cel artykułu autor pozostawia interpretację tych relacji, np. z Austrią, Bułgarią, Niemcami, Turcją i Węgrami jako temat do dalszych badań (zob. też w dalszej części artykułu). Warto jednakże zauważyć, że żaden z traktatów pokojowych z tymi państwami, nawet jeżeli był podpisany czy ratyfikowany przez Polskę, nie wszedł w życie w okresie funkcjonowania rządu Ignacego Paderewskiego. Ponadto znamienne jest, że żadne z tych państw, będących agresorami w I wojnie światowej, nie zo-

¹² W odniesieniu do pozostałych ustaleń proporcje te wynoszą: Błociszewski (łącznie 25, 10/15); Makowski (łącznie 25, 9/16); Jurkiewicz, Safianowska (łącznie 24, 7/17); Pałyga (łącznie 25, 7/18); Górecki (łącznie 10, 2/8); HDP 4, HDP (łącznie 21, 6/15); Informator (łącznie 19, 6/13).

¹³ **D. Górecki** uważa, że uznanie Polski przez państwa ententy nie byłoby możliwe bez uprzedniego dokonania tego przez rządy państw zaborczych, Austrię, Niemcy i Rosję, co stało się już w listopadzie i grudniu 1918 r., **D. Górecki**, *Powstanie...*, s. 182, 183. W tym miejscu warto przytoczyć również **J. Makowskiego**, który wprowadził do obiegu naukowego kategorię uznania KNP *comme nation* w 1917 r., **J. Makowski**, *Zobowiązania...*, s. 301.

¹⁴ Dotyczy to Estonii, Litwy i Łotwy, które w przeciwieństwie do Finlandii i Królestwa SHS nie były jeszcze formalnie uznane.

stało zaproszone do udziału w Igrzyskach Olimpijskich w Antwerpii w 1920 r. Odrębnym tematem pozostaje również problem relacji Polski z Zachodnioukraińską Republiką Ludową w 1918 i 1919 r. podobnie jak z „białą” Rosją czy też republikami Zakaukazia: Armenią, Azerbejdżanem i Gruzją.

3. Ustanowienie stosunków dyplomatycznych *de iure* przez Polskę w 1919 r.

Konsekwencją formalnego uznania rządu Ignacego Paderewskiego i tym samym niepodległości Polski było ustanowienie przez nią stosunków dyplomatycznych *de iure* z kilkunastoma państwami już w pierwszym roku po zakończeniu wojny. Dotychczasowe badania naukowe dotyczące sytuacji prawno-międzynarodowej Polski w relacjach międzypaństwowych po pierwszej wojnie światowej nie skupiały uwagi na ustaleniu rzeczywistych dat ustanowienia stosunków dyplomatycznych *de iure* przez rząd Ignacego Paderewskiego w 1919 r. W okresie międzywojennym jedynie sporadycznie można odnotować informacje dotyczące tych faktów¹⁵. Niemniej jednak można przyjąć, że dyplomacja II RP uznawała datę złożenia listów uwierzytelniających przez posła lub wprowadzających przez *chargé d'affaires* za jedną z form oficjalnego nawiązania stosunków dyplomatycznych, odwołując się tym samym do stosowanej w epoce nowożytnej

¹⁵ Za datę nawiązania stosunków dyplomatycznych z Włochami przyjęto 17.10.1919 r., czyli dzień wręczenia listów uwierzytelniających przez pierwszego posła Włoch Francesco Tomasiniemu Naczelnikowi Państwa Józefowi Piłsudskiemu, **J. Grzymała Grabowiecki**, *Tablica synchronistyczna rozwoju Polski współczesnej 1918–1933*, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej, Warszawa 1933. Ten historyk MSZ uważał zapewne, że dopiero pełna wymiana oficjalnych przedstawicieli dyplomatycznych może być zakwalifikowana jako nawiązanie stosunków (wcześniej uczynił to poseł RP Kazimierz Skirmunt w Rzymie). Identyfikacja Grzymała dowodził w przypadku Egiptu, **J. Grzymała Grabowiecki**, *Polityka zagraniczna Polski w roku 1926*, F. Hoesick, Warszawa 1928, s. 193, 194. Przeczy jednak temu zdanie ministra spraw zagranicznych RP Augusta Zaleskiego, który informację o planowanym nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z Egiptem podał 21.07.1926 r. podczas posiedzenia Komisji Sejmowej do Spraw Zagranicznych, **P. Ceranka, M. Pernal** (red.), *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1919–1939*, Biuro Archiwum i Zarządzania Informacją MSZ, Warszawa 2011, s. 76. Dotyczyło to złożenia listów wprowadzających przez pierwszego *chargé d'affaires* Egiptu w Warszawie, który był akredytowany wcześniej niż polski przedstawiciel w Kairze. Zapewne podobnie pojmował to Dyrektor Protokołu Dyplomatycznego MSZ Karol Romer, który w jubileuszowym wydawnictwie zwrócił uwagę na kolejność składania listów uwierzytelniających przez zagranicznych przedstawicieli w Warszawie, **K. Romer**, *Zagraniczny Korpus Dyplomatyczny w Polsce*, w: **M. Dąbrowski** (wyd. i red. nac.), **P. Lot** (red.), *Dziesięciolecie Polski odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928*, „Ilustrowany Kurjer Codzienny” [etc.], Kraków–Warszawa 1928, s. 249–254.

zasady *ius legationis*¹⁶. Wynikało to m.in. z braku innych uregulowań prawnych w tym zakresie po I wojnie światowej. Takie rozumowanie dopuszczają również historycy czescy¹⁷.

Po II wojnie światowej w polskiej historiografii, w większości przypadków, daty uznania Polski przyjęto jako jednoznaczne z nawiązaniem stosunków dyplomatycznych¹⁸. Warto zwrócić uwagę, że współcześnie Polska w pierwszej kolejności uznawała niepodległość państw, które powstały w wyniku rozpadu ZSRR, a dopiero następnie zostały z nimi ustanowione stosunki dyplomatyczne. Natomiast w skomplikowanych warunkach po I wojnie światowej kształtował się dopiero nowy ład międzynarodowy. Państwa pokonane nie podpisały jeszcze traktatów pokojowych, a większość nowo powstałych nie uzyskała jeszcze pełnego uznania międzynarodowego. Nawiązywanie relacji dyplomatycznych było procesem, którego końcowym efektem stało się ustanowienie stosunków dyplomatycznych *de iure*. W przypadku Polski uznanie rządu Ignacego Paderewskiego po 16 stycznia 1919 r. i późniejsze podpisanie traktatu mniejszościowego w Wersalu 28 czerwca pozwoliły na formalne sfinalizowanie zabiegów o realizację noty ministra Tytusa Filipowicza z 17 listopada 1918 r., w której proponował on wymianę przedstawicieli dyplomatycznych.

Autor na podstawie analizy dostępnych źródeł ustalił chronologię ustanowienia stosunków dyplomatycznych przez Polskę w 1919 r.¹⁹

¹⁶ Geneza i praktyka tych działań, zob. **S.E. Nahlik**, który wskazał na zwyczajową formułę nawiązywania stosunków dyplomatycznych przez akredytowanie „posłów” przy władcach w epoce nowożytnej, *Narodiziny nowożytnej diplomacji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971.

¹⁷ *Průručka o navázání diplomatických styků a diplomatickém zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985*, s. VI, VII, Archivně dokumentační odbor, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Praha 1987; **S. Sklenářová**, *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918–1948 a jejich představitelé*, Bohumír Němec – VEDUTA, České Budějovice, Univerzita Hradec Králové, 2010, s. 20.

¹⁸ Zob. np. HDP 4, s. 11. Zdecydowanie inaczej sprawę tę interpretują np. historycy amerykańscy, którzy wyraźnie rozróżniają datę uznania *de iure* niepodległości Polski od daty ustanowienia *de iure* stosunków dyplomatycznych USA – RP. Zob. oficjalna strona Departamentu Stanu USA, *A Guide to the United States and Poland's Relation Since 1776*; <https://history.state.gov/countries/poland>; stan na 14.07.2018 r.

¹⁹ Przyjęto założenia zaprezentowane już we wcześniejszym artykule, w którym jako formy ustanowienia stosunków dyplomatycznych zostały wyróżnione: wymiana korespondencji dyplomatycznej, traktat bilateralny lub złożenie listów uwierzytelniających/wprowadzających przez posła bądź przez *chargé d'affaires* w Warszawie czy też stolicy innego państwa, zob. **W. Biliński**, *Ustanowienie...*

TABELA 2: Chronologia ustanawiania stosunków dyplomatycznych *de iure* przez Polskę w 1919 r.

Lp.	Państwo (ustalona wcześniej kolejność uznania Pol- ski <i>de iure</i> , zob. wyżej tabela 1)	Data usta- nowienia	Forma prawna	Źródło
1	2	3	4	5
1	Francja (3)	2 kwietnia 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Warszawie	AAN, MSZ, 274, <i>Liste du Corps Diplomatique à Var- sowie</i> , nr 2, <i>Février 1920</i> , s. 1 (Lista CD).
2	Stany Zjednoczone (1)	2 maja 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Warszawie	<i>Ibidem.</i>
3	Szwajcaria (9)	8 maja 1919 r.	listy wprowadza- jące w Bernie	AAN, KNP, 94, k. 95, 96. AAN, MSZ, 824, k. 3r, 4r.
4	Rumunia (7)	22 czerw- ca 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Bukareszcie	MP, nr 153 z 11.07.1919 r., s. 5.
5	Wielka Brytania (3)	15 lipca 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Warszawie	MP, nr 158 z 17.07.1919 r.; K. Romer , <i>Zagraniczny...</i> , s. 249, 250.
6	Stolica Apostolska (6)	19 lipca 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Warszawie	AAN, MSZ, 274, Lista CD, nr 2, <i>Février 1920</i> , s. 1.
7	Holandia (20)	25 lipca 1919 r.	wymiana not dy- plomatycznych	J. Błociszewski , <i>La restau- ration...</i> , s. 227–228.
8	Belgia (8)	28 lipca 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Warszawie	AAN, MSZ, 274, Lista CD, nr 2, <i>Février 1920</i> , s. 1.
9	Szwecja (17)	2 sierpnia 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Sztokholmie	<i>Kungl. Utrikesdepartemen- tets Kalendar 1919–1920</i> , <i>Lagd i Pressen den 14</i> <i>Mars 1920</i> , Stockholm 1920, s. 84.
10	Włochy (3)	3 sierpnia 1919 r.	listy uwierzytelnia- jące w Rzymie	MP, nr 186 z 20.08.1919 r., s. 3; AMAE-Fr, Pologne, 10, k. 127.

Tabela 2 cd.

1	2	3	4	5
11	Norwegia (14)	25 sierpnia 1919 r.	listy uwierzytelniające w Christianii (Oslo)	The National Archives of Norway [Oslo], [niepaginowane].
12	Hiszpania (13)	1 września 1919 r.	listy wprowadzające w Warszawie	AAN, KCNP, 14, <i>Les Légations</i> , s. 41.
13	Dania (16)	9 września 1919 r.	listy wprowadzające w Warszawie	AAN, MSZ, 274, Lista CD, nr 3, <i>Juin 1920</i> , s. 4.
14	Królestwo SHS (19)	14 września 1919 r.	listy uwierzytelniające w Belgradzie	MP, nr 215 z 24.09.1919 r., s. 2, 3.

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione powyżej zestawienie, z uwagi na ograniczenia objętości niniejszego tekstu, zostanie rozbudowane i szczegółowo omówione w kolejnym artykule²⁰. Należy podkreślić, że jedynie w przypadku Holandii ustanowienie nastąpiło w efekcie wymiany not dyplomatycznych. W pozostałych 13 przypadkach złożenie listów oznaczało jednocześnie utworzenie poselstw RP za granicą (6) i obcych w Warszawie (7). Pierwsze stałe poselstwo rządu Ignacego Paderewskiego zostało otwarte w Bernie. Natomiast jeszcze w tym samym roku nastąpiła pełna wymiana oficjalnych przedstawicieli dyplomatycznych (w kolejności chronologicznej) z: Stolicą Apostolską (poseł i nuncjusz); Wielką Brytanią (posłowie); Francją (posłowie); Rumunią (posłowie); Belgią (posłowie); Hiszpanią (*chargé d'affaires*); Szwecją (poseł i *chargé d'affaires*); Danią (poseł i *chargé d'affaires*); Włochami (posłowie) i Stanami Zjednoczonymi (posłowie²¹). Z pozostałymi państwami, które uznały Polskę w 1919 r., stosunki dyplomatyczne zostały ustanowione w kolejnych latach (w kolejności chronologicznej, zob. tabela 1): Niemcy, Czechosłowacja, Brazylia, Grecja, Urugwaj, Paragwaj, Chile, Portugalia, Argentyna, Austria, Persja.

²⁰ Autor przygotował do druku artykuł *Chronologia ustanowienia stosunków dyplomatycznych de iure przez Polskę w latach 1919–1939*.

²¹ Poseł Polski Kazimierz Lubomirski notyfikował się w Sekretariacie Stanu USA 1.11.1919 r., a listy złożył prezydentowi Woodrowowi Wilsonowi dopiero 15 maja 1920 r.

Podsumowując tę część rozważań, należy odnieść się do nie w pełni dotąd wyjaśnionych problemów związanych z procesem powojennego nawiązywania stosunków dyplomatycznych z kilkoma państwami europejskimi. Szczególnie ważna jest interpretacja polityczno-dyplomatycznych relacji z Niemcami w listopadzie i grudniu 1918 r. Dotychczas obowiązywało twierdzenie o „nawiązaniu stosunków dyplomatycznych” w efekcie akredytacji poselstwa Harrego Kesslera w Warszawie. Ponowne poddanie analizie dostępnych źródeł przeczy jednak tej tezie. Podczas I wojny światowej od 1914 r. w Berlinie działała placówka prasowa NKN, od 1918 r. jako przedstawicielstwo RR. Od 1916 r. w Warszawie rezydowali polityczno-dyplomatyczni przedstawiciele Niemiec Eugen Oettingen-Wallerstein i Hugo Lechrenfeld-Köfering, którzy po 11 listopada nie uzyskali akceptacji garnizonu warszawskiego Soldenratu, a nowe władze w Warszawie uznały ich za *personae non gratae*. W listopadzie i grudniu 1918 r. w Berlinie funkcjonowało przedstawicielstwo tymczasowego rządu Jędrzeja Moraczewskiego, używające nazwy Poselstwo Polskie. Radca legacyjny placówki Jan Niemojowski już 11 listopada notyfikował się w niemieckim MSZ²². 15 listopada nominację rządu polskiego na *chargé d'affaires ad interim* uzyskał Wilhelm Feldman, a 4 grudnia stanowisko to ponownie objął Niemojowski²³. Poseł Niemiec Harry Kessler, który przybył do Warszawy 20 listopada 1918 r., następnego dnia złożył listy uwierzytelniające Józefowi Piłsudskiemu jako naczelnemu dowódcy wojsk polskich²⁴. Należy podkreślić, że przyjazd posła Niemiec nie był, jak dotąd uważano, odpowiedzią na notę Piłsudskiego z 16 listopada 1918 r. skierowaną do przywódców wszystkich państw²⁵. Nie była to również misja *stricte* dyplomatyczna, skoro

²² Berlin, nota Niemojowskiego do MSZ Niemiec, Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, [Berlin], R 130978 [Niemojowski], [niepaginowane] (PA AA). Brak informacji o złożeniu przez niego listów uwierzytelniających, zob. PDD 1918 listopad–grudzień..., nr 43, s. 71, 72.

²³ R. Jung, *Od Kesslera do Moltkego. Dzieje Poselstwa i Ambasady Niemiec w Warszawie w latach 1918–1939*, IBIDEM, Łódź 2012, s. 30.

²⁴ Zapis spotkania z ministrem spraw zagranicznych Leonem Wasilewskim, PDD 1918..., nr 37, s. 62–64; informacja o *agrément*, MP, 23.11.1918, s. 1. Działalność Kesslera i losy jego misji, zob. R. Jung, *Od Kesslera...*, s. 25–56.

²⁵ Listy polecające, wystawione 17.11.1918 r., zostały podpisane przez kierujących Radą Pełnomocników Ludowych Friedricha Eberta i Hugona Haase, Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, t. 701/2/1, k. 32. W ich treści mowa jedynie o misji nadzwyczajnej „przedstawiciela dyplomatycznego” w celu „uczynienia relacji między Rzeszą Niemiecką i Państwem Polskim bardziej pokojowymi i bardziej przyjaznymi” [autor dziękuje dr R. Jungowi za tłumaczenie tekstu]. Depeszę Piłsudskiego z 16.11.1918 r. wysłano z radiostacji w Cytadeli Warszawskiej *via* radiostacja „Saj” w Karlborgu (Szwecja) i za jej pośrednictwem tekstem otwartym do Paryża dopiero w nocy z 18 na 19 listopada, G. Nowik, *Zanim złamano „Enigmę”... Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–*

depesza Filipowicza z 17 listopada nie była adresowana do niemieckiego MSZ. Legację Kesslera należy więc traktować jedynie jako misję polityczno-wojskową, której dla zachowania pozorów nadano rangę dyplomatyczną. Oznaczało to praktycznie, że Niemcy *de facto* uznały w ten sposób Polskę²⁶, a tym samym jedynie nawiązano relacje *de facto*, nie ustanawiając stosunków dyplomatycznych *de iure*. Wobec braku aprobaty ze strony zwycięskich państw ententy i sytuacji politycznej w Warszawie, relacje te zostały przerwane/zerwane 15 grudnia 1918 r. w efekcie wydalenia poselstwa Niemiec z Polski. Również polska placówka dyplomatyczna w Berlinie została zamknięta. Niemcy uznały niepodległość i suwerenność Polski *de iure* 18 maja 1919 r.²⁷ *Chargé d'affaires* Polski Ignacy Szebeko 9 marca 1920 r. złożył listy wprowadzające w MSZ w Berlinie²⁸. Autor uznaje ten fakt za datę ustanowienia stosunków dyplomatycznych *de iure* między Polską a Niemcami.

Problemy interpretacyjne dotyczą także np. relacji dyplomatycznych z Austrią, Bułgarią i Węgrami. W stolicach tych państw początkowo funkcjonowały jedynie przedstawicielstwa MSZ w randze Delegacji, nieposiadające pełnego statusu dyplomatycznego. Dopiero 6 września 1921 r. Rada Ministrów podjęła w Warszawie decyzję o podniesieniu rangi placówek w Wiedniu, Sofii i Budapeszcie z Delegacji na Poselstwo RP²⁹. W przypadku Bułgarii bezpośrednim dowodem na wcześniejszą tymczasowość Delegacji RP w Sofii jest treść listów polecających dla *chargé d'affaires* Polski Tadeusza Grabowskiego, który 2 grudnia 1919 r. złożył je premierowi i ministrowi spraw zagranicznych Bułgarii Teodorowi Teodorowowi³⁰. Stosunki z Węgrami nie mogły być nawiązane

1920, t. 1, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2004, s. 298, 300. W świetle tych ustaleń, listy dla Kesslera zostały wystawione zanim jeszcze wyekspediowano depesze Piłsudskiego i Filipowicza.

²⁶ Uważał tak **J. Grzymała Grabowiecki**, *Tablica synchronistyczna...* Również Karol Romer, dyrektor PD MSZ RP, przedstawiając w 1928 r. chronologię akredytacji szefów oficjalnych przedstawicielstw dyplomatycznych w Warszawie nie wymienił Kesslera, **K. Romer**, *Dziesięciolecie...* Dowodzi to, że ówczesna dyplomacja Polski nie uważała jego misji za w pełni oficjalną.

²⁷ **J. Makowski**, *Umowy...*, s. 324. Zob. objaśnienia pod tabelą 1, pkt *u*.

²⁸ 10.03.1920 r., odręczna notatka ministra spraw zagranicznych Niemiec Hermanna Müllera z rozmowy z Szebeko, PA AA, B. I, Polen, nr 37 [niepaginowane]; [**W. Bussmann** von (Hrsg. et al.)], *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945: [aus dem Archiv des auswärtigen Amts]*, Ser. A, 1918–1925. bd. 3, 1. Januar bis 30. September 1920, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1985, dok. 62, cyt. za: **R. Jung**, *Od Kesslera...*, s. 60.

²⁹ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej 1920, 1921, 1922*, *Tłocznia Wł. Łazarzkiego*, Warszawa 1923 [1921], nr 1, poz. 4, s. 5.

³⁰ Minister spraw zagranicznych Polski Leon Wasilewski notą z 22.11.1918 r. do premiera Teodorowa delegował Grabowskiego jako kierującego prowizorycznym, do czasu przekształce-

przed ich międzynarodowym unormowaniem przez Budapeszt³¹. Ustanowione zostały 17 listopada 1921 r. poprzez złożenie listów uwierzytelniających przez posła Polski Jana Szembeka na ręce regenta Węgier Miklósa Horthyego. Kwestie dotyczące ustanowienia stosunków dyplomatycznych z pozostałymi państwami, które uznały Polskę w 1919 r.: Czechosłowacją, Japonią i krajami Ameryki Południowej, zostaną omówione w osobnej publikacji.

4. Zakończenie

Artykuł jest pierwszym w polskiej historiografii opracowaniem kalendarium międzynarodowego uznania *de iure* Polski oraz wynikającej z tego faktu chronologii nawiązywania i ustanowienia formalnych stosunków dyplomatycznych przez rząd Ignacego Paderewskiego w 1919 r. Już w listopadzie 1918 r. posiadający pełnię władzy w kraju Józef Piłsudski rozpoczął batalię o uznanie niepodległości i suwerenności odrodzonego państwa. Równocześnie, za jego aprobatą, Ministerstwo Spraw Zewnętrznych podjęło działania zmierzające do wymiany oficjalnych przedstawicieli dyplomatycznych. Obie inicjatywy, mimo że zmierzały do jednego celu, czyli doprowadzenia do zaistnienia Państwa Polskiego w wymiarze stosunków międzynarodowych, od początku były jednak rozłączne. Świadczy o tym np. treść not dyplomatycznych Paderewskiego do premierów i ministrów spraw zagranicznych wielu państw świata. Spośród znanych

nia w stałe, przedstawicielstwem Polski w Sofii, Centralen Dyrżawen Archiw [Sofia], 176K, 14, 673, k. 2, 3. Pierwszy przedstawiciel Bułgarii w Warszawie Georgi Madżarow, prosząc o zgodę na utworzenie poselstwa w Warszawie, podkreślił, że dopiero po wejściu w życie 9 sierpnia 1920 r. traktatu z Neuilly-sur-Seine i przyjęciu 16 grudnia Bułgarii do Ligi Narodów stała się ona pełnoprawnym podmiotem w stosunkach międzynarodowych, 11.01.1921 r., Warszawa, nota Madżarowa do ministra spraw zagranicznych RP Eustachego Sapiehy, AAN, MSZ, 391, k. 7. Pozytywna odpowiedź polskiego MSZ z 20.01.1921 r. oznaczała ustanowienie stosunków dyplomatycznych, Sapieha do Madżarowa, AAN, MSZ, 391, k. 8.

³¹ „Węgry do czasu zawarcia pokoju w Trianon [wszedł w życie 26.07.1921 r.] nie miały prawa przyjmując obcych i oddelegować własnych oficjalnych przedstawicieli dyplomatycznych”, G. Nowik, *Wstęp*, w: E.L. Varga (oprac.), *Dwa bratanki: dokumenty i materiały do stosunków polsko-węgierskich 1918–1920*, NDAP, Warszawa 2016, s. 11. Zob. też treść raportu z 10.07.1920 od delegata rządu węgierskiego w Warszawie Ivána Cseconicksa do MSZ Węgier z rozmowy z ministrem Eustachym Sapiehą, który: „Omawiając kwestię uznania Węgier *de iure*, [...] powiedział [...] Polska zmuszona jest prowadzić politykę zgodną z Mocarstwami Sprzymierzonymi i w związku z tym nie będzie w stanie nawiązać formalnych stosunków z Węgrami, aż do ratyfikacji traktatu pokojowego”, J. Cisek (oprac.), *Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów*, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1990, dok. nr 5, s. 293.

autorowi kilkunastu dokumentów tego rodzaju, jedynie w przypadku Hiszpanii i Holandii premier, a jednocześnie minister spraw zagranicznych Polski, oprócz prośby o uznanie swego rządu wyraził wolę nawiązania stosunków dyplomatycznych. Dopiero w kolejnych pismach zwracał się o to do swoich odpowiedników na urzędzie MSZ. Z reguły propozycja ta dotyczyła uzyskania zgody na akredytację posła lub rzadziej *chargé d'affaires*. W obu przypadkach oznaczało to utworzenie stałego przedstawicielstwa w randze Poselstwa RP. Z reguły brak jednoznacznych źródeł pisanych, pozwalających na potwierdzenie faktu uzgodnionego przez obie strony ustanowienia stosunków dyplomatycznych. Wnioskować można, że wiele ustaleń zapadło podczas rozmów kulturalowych przywódców rządów na konferencji pokojowej w Paryżu. „Dyplomacja gabinetowa” odegrała bardzo ważną rolę w procesie nawiązywania stosunków międzypaństwowych.

Polska była jedynym, zaistniałym po Wielkiej Wojnie państwem, które mogło odwoływać się wprost do tradycji utraconej pod koniec XVIII w. niepodległości, a więc prawie bezpośrednio przed kongresem wiedeńskim. Ciągłość nieprawnie przerwanej niezależności funkcjonowała w formie „pamięci dyplomatycznej” o przedrozbiorowych związkach Rzeczypospolitej z Europą. W XIX stuleciu podtrzymywała ją również dyplomacja Hotelu Lambert, do której obecności w stolicach państw europejskich odwoływał się Komitet Narodowy Polski w Paryżu. W wymiarze praktycznym, co podkreślali np. dyplomaci Francji, Stolicy Apostolskiej i Wielkiej Brytanii, oznaczało to, zgodnie z zasadą *ius postlimini*, odnowienie z nimi stosunków dyplomatycznych³². Na tej podstawie i w odwołaniu do tradycji poselstw wymienianych między monarchiami w epoce nowożytnej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie przyznawało pierwszeństwo w drodze ustanawiania stosunków dyplomatycznych wysłaniu bądź przyjmowaniu oficjalnych przedstawicieli, którzy akredytowali się przy głowie państwa. Nie byłoby to jednak możliwe bez uprzedniego uznania *de iure* niepodległości i suwerenności Polski oraz rządu Ignacego Paderewskiego. W tym przypadku dotyczyło to daty decyzji władzy danego państwa, nie zaś oznajmienia jej Warszawie. Przyjęcie nowych kryteriów i zastosowanie właściwej metodologii dla badania źródeł historycznych pozwoliło na ustalenie zarówno wielu, nieznanych dotąd, szczegółowych dat uznania Polski, weryfikacji większości pozostałych, jak i ustalenie wszystkich dat ustanowienia przez nią stosunków dyplomatycznych w 1919 r.

³² Zob. S. Hubert, *Rozbiory...*, s. 4 oraz J. Kolasa, *Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. w świetle prawa międzynarodowego*, Przegląd Sejmowy 2008/5, s. 37–38.

Autor dziękuje osobom i instytucjom w kraju i z zagranicy za udostępnienie archiwaliów oraz za pomoc w dotarciu do dodatkowych źródeł.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Ambasada RP w Paryżu (AAN, Paryż): 100, 103, 113.
- Archive Ministère des Affaires Etrangères** [Paryż] (AMAE-Fr.): Europe 1918–1940, Pologne, 10, 67, 68.
- Archive Ministeriului Afacerilor Externe** (AMAE-Rum.): Fond 71/1914, E. 2, partea I, vol. 190.
- Archivo Histórico de la Cancillería Argentina [Buenos Aires] (AHCA): Division politica, Legajo XV 6 d, Año 1919, Polonia.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie** (AAN): Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego (AAN, AIJP): 825.
- B. I, Polen, nr 37.
- Biblioteca e Arquivo Historico Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros** [Lizbona] (BAHDMNE).
- Centralen Dyrzawen Archiw** [Sofia]: 176K, 14, 673.
- Diplomatic Historical Archives of the Hellenic Ministry of Foreign Affairs** (AHD-Ateny): Central Service 1919/A/5/VI (23).
- Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, t. 701/2/1.
- Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa (KCNP): 14, *Les Legation* [listopad? 1919].
- Komitet Narodowy Polski (KNP): 18, 39, 48, 49, 63, 71, 88, 94, 95, 107, 113, 172, 255, 1845, 2041, 2042.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ): 255, 274, 391, 399, 720, 736, 824, 842, 7632E.
- National Archives of The Netherlands** [Riksarkivet] (NA-Ned).
- Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes** [Berlin] (PA AA): B. I, Polen, R 130978 [Niemojowski].
- The National Archives Foreign Office** [Londyn] (TNA, FO): 371–3277; 608-61-21; 608-68-5.
- The National Archives of Norway** [Oslo].

Wydawnictwa źródłowe

- [**Bussmann Walter von** (Hrsg. et al.)], *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945: [aus dem Archiv des auswärtigen Amtes]*, Ser. A, 1918–1925. bd. 3, 1. Januar bis 30. September 1920, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1985.
- Ceranka Paweł, Pernal Marek** (red.), *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1919–1939*, Biuro Archiwum i Zarządzania Informacją MSZ, Warszawa 2011.
- Dębski Sławomir** (red.), **Długolecki Piotr** (współpr.), *Polskie dokumenty dyplomatyczne, 1918 listopad–grudzień* PISM, Warszawa 2008 (PDD).
- Documents diplomatiques français. Armistices et Paix 1918–1920*, t. 1, (27 septembre 1918 – 17 janvier 1919), Ministère des Affaires Étrangères et du Développement International, Commission des Archives Diplomatiques, P.I.E. Peter Lang, Bruxelles 2014.
- Fleury Antoine, Imboden Gabriel** (ed.), **Bourgeois Daniel** (collab.), *Documentes Diplomatiques Suisses 1848–1945*, vol. 7 (1918–1920), t. 1 (11 novembre 1918 – 28 juin 1919),

Commission Nationale pour la Publication de Documents Diplomatiques Suisses, Benteli Verlag, Bern 1979.

Fuller Joseph V. (ed.), **Dennett Tyler** (ed. gen.), *Papers relating to the foreign relations of the United States 1919*, vol. 2, United States Department of State, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1934.

Simone di Mariapina, Eramo Nella, Fiori Antonio, Stoch Jerzy (a cura di; oprac.), *Documenti per la storia delle relazioni italo-polacche (1918–1940), Dokumenty dotyczące historii stosunków polsko-włoskich (1918–1940 r.)*, Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Fonti 26, vol. 1, Ufficio Centrale per i Beni Archivistici, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Ministero per i Beni Culturali e Ambientali, Ufficio Centrale per i Beni Archivistici, Roma 1998.

Wilk Stanislaus (ed.) SDB, *Acta Nuntiaturae Poloniae*, t. 57, *Achilles Ratti (1918–1921)*, vol. 4 (I. II. 1919 – 31.VII.1919), Institutum Historicum Polonicum Romae, Fundatio Lanckoroński, Romae 1998.

Prasa

Monitor Polski (MP): 1918: (12, 18, 19, 23 listopada; 9 grudnia); 1919: (22 lutego, 21 czerwca); (11; 17 lipca; (20 sierpnia); (24 września).

Druki urzędowe

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej 1920, 1921, 1922, Tłocznia Wł. Łazarskiego, Warszawa 1923 [1921].

Kungl. Utrikesdepartementets Kalendar 1919–1920, Lagd i Pressen den 14 Mars 1920, Stockholm 1920.

Liste du Corps Diplomatique à Varsovie [drukowane egzemplarze znajdują się w AAN, MSZ, 274]: nr 2, Février 1920; nr 3, Juin 1920; nr 4.

Akty prawne

Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych, sporządzona w Wiedniu dnia 18 kwietnia 1961 r. (Dz.U. z 1965 r., nr 37, poz. 232).

Traktat między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polską podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. z 1934 r., nr 110, poz. 728).

Opracowania

Batowski Henryk, *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2001.

Biliński Wojciech, *Ustanowienie stosunków dyplomatycznych przez Polskę w latach 1918–1939*, *Sprawy Międzynarodowe* 2017/2, s. 112–130.

Błociszewski Joseph, *La restauration de la Pologne et la diplomatie européenne*, A. Pedone, Éditeur, Paris 1927.

Cisek Janusz (oprac.), *Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów*, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1990.

Ehrlich Ludwik, *Prawo narodów*, K.S. Jakubowski, Lwów 1927.

- Filasiewicz Stanislas**, *La question Polonaise pendant la guerre mondiale*, Recueil des Actes diplomatiques, Traités et Documents concernant la Pologne, t. 2, Section d'Études et de Publications Politiques du Comité National Polonais, Paris 1920.
- Górecki Dariusz**, *Powstawanie władz naczelnych w odradzającej się Polsce (1914–1919)*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Iuridica 13, Łódź 1983.
- Grzymała Grabowiecki Jan**, *Polityka zagraniczna Polski w roku 1926*, F. Hoesick, Warszawa 1928.
- Grzymała Grabowiecki Jan**, *Tablica synchronistyczna rozwoju Polski współczesnej 1918–1933*, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Warszawa 1933.
- Hubert Stanisław**, *Rozbiory i odrodzenie Rzeczypospolitej. Zagadnienie prawa międzynarodowego*, Lwów 1937.
- Jung Rafał**, *Od Kesslera do Moltkego. Dzieje Poselstwa i Ambasady Niemiec w Warszawie w latach 1918–1939*, IBIDEM, Łódź 2012.
- Jurkiewicz Jarosław** (oprac.), *Chronologia stosunków międzynarodowych Polski 1918–1921*, PISM, Warszawa 1955.
- Kolasa Jan**, *Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. w świetle prawa międzynarodowego*, Przegląd Sejmowy, 2008/5, s. 9–39.
- Kutrzeba Stanisław**, *Polskie prawo polityczne według traktatów*, cz. 1, *Traktaty. Suwerenność. Terytorjum. Ludność. Ograniczenia (Mniejszości, wolności handlowe)*, skł. gł., Gebethner i Wolff, Kraków 1923.
- Labuda Gerard, Michowicz Waldemar** (red.), *Historia dyplomacji polskiej X–XX w.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2002 (HDP).
- Laptos Józef**, *Dyplomaci II RP w świetle raportów Quai d'Orsay*, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1993.
- Lossowski Piotr**, *Geneza niepodległości. Dyplomacja Drugiej Rzeczypospolitej*, w: Gerard Labuda, Waldemar Michowicz (red.), *Historia dyplomacji polskiej X–XX w.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2002.
- Lossowski Piotr** (red.), *Historia dyplomacji polskiej 1918–1939*, t. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995 (HDP 4).
- Makowski Julian**, *Umowy międzynarodowe Polski 1919–1934*, Drukarnia Wł. Łazarskiego, Warszawa 1935.
- Makowski Julian**, *Zobowiązania międzynarodowe Polski 1919–1929*, Nakład Wł. Łazarskiego, Warszawa 1929.
- Nahlik Stanisław E.**, *Narodziny nowożytnej dyplomacji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971.
- Nowik Grzegorz**, *Wstęp*, w: Endre L. Varga (oprac.), *Dwa bratanki: dokumenty i materiały do stosunków polsko-węgierskich 1918–1920*, NDAP, Warszawa 2016.
- Nowik Grzegorz**, *Zanim złamano „Enigmę”... Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–1920*, t. 1, Oficyna Wydawnicza RYTm, Warszawa 2004.
- Pajewski Janusz**, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, PAN, Kraków 1995.
- Pałasz-Rutkowska Ewa, Romer Andrzej T.**, *Historia stosunków polsko-japońskich 1904–1945*, Biblioteka Fundacji im. Takashimy, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2009.
- Palyga Edward J.**, *Warszawski korpus dyplomatyczny w okresie międzywojennym*, w: Marian Drozdowski (red.), *Warszawa II Rzeczypospolitej 1918–1939*, z. 5, PWN, Warszawa 1973.

- Romer Karol**, *Zagraniczny Korpus Dyplomatyczny w Polsce*, w: Marjan Dąbrowski (wyd. i red. nacz.), Piotr Lot (red.), *Dziesięciolecie Polski odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928*, Ilustrowany Kuryer Codzienny [etc.], Kraków–Warszawa 1928.
- Safianowska Maria** (oprac.), *Chronologia stosunków międzynarodowych Polski 1922–1923*, PISM, Warszawa 1956.
- Sklenářová Sylva**, *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918–1948 a jejich představitelé*, Bohumír Němec – VEDUTA, České Budějovice, Univerzita Hradec Králové, 2010, s. 20.
- Szczepanik Krzysztof, Herman-Lukasik Anna, Janicka Barbara** (red.), *Informator. Stosunki dyplomatyczne Polski*, t. 1, *Europa 1918–2006*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Archiwum MSZ, Warszawa 2007.
- Szczepanik Krzysztof, Herman-Lukasik Anna, Janicka Barbara** (red.), *Informator. Stosunki dyplomatyczne Polski*, t. 2, *Ameryka Północna i Południowa 1918–2007*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Archiwum MSZ, Warszawa 2008.
- Szczepanik Krzysztof, Herman-Lukasik Anna, Janicka Barbara** (red.), *Informator. Stosunki dyplomatyczne Polski*, t. 3, *Azja, Zakaukazie Australia i Oceania 1918–2009*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Archiwum MSZ, Warszawa 2010.
- Wieliczko Maciej** (red.), *Kalendarz niepodległości. Kronika 3.900 wydarzeń w okresie 1914–1939 w układzie chronologicznym na każdy dzień kalendarza*, Polskie Towarzystwo Opieki nad Sierotami po Poległych Wojskowych i Dziećmi Inwalidów, Zakłady Wydawnicze M. Arct, Warszawa 1939.
- Winid Bogusław W.**, *W cieniu Kapitolu. Dyplomacja polska wobec Stanów Zjednoczonych Ameryki 1919–1939*, Wydawnictwo PoMOST, Warszawa 1991.
- Zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985*, Archivně dokumentační odbor, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Praha 1987.

Strony internetowe

- A Guide to the United States and Poland's Relation Since 1776*; <https://history.state.gov/countries/poland>; stan na 21.03.2018 r.

Wojciech BILIŃSKI

INTERNATIONAL RECOGNITION OF POLAND AND THE ESTABLISHING OF POLAND'S DIPLOMATIC RELATIONS IN 1919

(S u m m a r y)

In 1918 the newly established Poland was in the state of political and military conflict with all her neighbours. Borders were not acknowledged by the victorious allies. A request for international recognition and establishing the diplomatic relations sent from Warsaw in November 1919 was left unanswered. Only the cooperation of the Polish National Committee in Paris, headed by Roman Dmowski, with Poland-based political structure dominated by Józef Piłsudski brought the desired result. On January 15, 1919 Polish delegation was invited to join the Paris Peace Conference. This meant the *de facto* recognition of Poland. The government headed by Ignacy Jan Paderewski, and hence the Polish state, was recognised by the major Allied Powers *de jure* in the so-called "Little" Versailles Treaty of June 1919. Thereby the Warsaw authorities were allowed to establish diplomatic relations. Recent research of these issues does not provide full explanation of the circumstances. It is necessary to establish the actual sequence of Poland's formal recognition which thus provided a legal *de jure* basis for diplomatic relations. This article is the first attempt to systematize the issue with a novel methodological approach. Author proposes that the date of Poland's recognition was the date when the other state's decision was taken, and not when that decision was communicated. The establishing of diplomatic relations was a separate procedure and occurred – except in the case of the Netherlands – as the result of the letters of credence being presented by an envoy, or letters of introduction by the *chargé d'affaires*.

Keywords: diplomacy; Polish independence; political relations

